

Балабақша логопеда О.В.Галковскаяның консультациясы
«Мектепке дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуға
арналған халық фольклоры»

Сөз - адамның тарихи эволюциясы процесінде қалыптасқан тілмен жанама қарым-қатынас формасы.

Мектепке дейінгі балалық шақ - бұл баланың ауызекі тілді белсенді меңгеруі, тілдің барлық жақтарының қалыптасуы мен дамуы кезеңі. Фольклор - орасан зор дидактикалық мүмкіндіктерді жоятын және мыналарды қамтитын оның пәрменді жарқын құралдарының бірі:

- ертегілер,
- мақалдар мен сөздер,
- бесік әндері,
- жұмбақтар,
- алақандар мен құлақшындар,
- бесіктер,
- шегендеу,
- ақымақ,
- жалған емес және т.б.

Ауызша халық шығармашылығы арқылы бала ана тілін меңгеріп қана қоймай, оның сұлулығын, қысқалығын игере отырып, өз халқының мәдениетіне қосылады, ол туралы алғашқы әсерге ие болады.

Балалар фольклорлық шығармаларды олардың жұмсақ әзілінің, көзге көрінбейтін дидактизмінің және таныс өмірлік жағдайлардың арқасында жақсы қабылдайды.

Ауызша халық шығармашылығында халық мінезінің ерекше қасиеттері, оған тән адамгершілік құндылықтар, жақсылық, сұлулық, шындық, батылдық, еңбекқорлық, адалдық туралы түсінік еш жерде сақталған жоқ. Ізгі ниетпен әзілдеу, әзіл-сықақ, әзіл-сықақ, санақ - педагогикалық әсердің тиімді құралы, жалқаулыққа, қорқақтыққа, өжөрлікке, қынжылдыққа, эгоизмге қарсы жақсы «дәрі».

Ертегі кейіпкерлері балаларға жақсы таныс, олардың мінез-құлық белгілері айқын көрінеді, іс-әрекеттерінің себептері түсінікті. Ертегілердің тілі өте айқын, бейнелі салыстыруларға бай, тікелей сөйлеудің күрделі емес нысандарына ие. Осының бәрі баланы белсенді сөйлеу жұмысына тартуға мүмкіндік береді.

Баланың көркем әдебиетпен танысуы халық шығармашылығының миниатюрасынан басталады. Содан кейін балалар халық ертегілерін қызу тыңдайды. Терең адамгершілік, моральдық бағыттылық, тірі әзіл, тіл бейнелілігі - осы фольклорлық шығарма-миниатюралардың ерекшелігі.

Халық ақындық шығармашылығының туындысы қиялға әсер етеді, жан дауысын туғызады, болып жатқан оқиғаларға қатыстылық сезімін оятады.

Ырғақтылықтың, музыкалықтың, эмоциялық және қимыл-қозғалыстың қанықтығының арқасында кейбір күлкілер сөзбен ойнауға, қозғалысты сөзбен үйлестіруге көмектесетін ойын жаттығуларына айналды.

Халықтық әндер, хоровод, ән салу ойындары да кеңінен пайдаланылады, өйткені олар балаларды жеке музыкалық, сөйлеу және ойын қызметіне қосуға мүмкіндік береді.

Ән айту, ерекше ырғақ балаларға сөз тіркестерін, сөйлемдерді біртіндеп айтуды үйретеді. Сөздік қоры да едәуір байиды. Ауызша халық шығармашылығы шығармаларында зат белгілерінің көптігі, бейнелі салыстырулар, көптеген синонимдер, антонимдер және т.б. пайдаланылады.

Алдымен бала ересектердің ән айтылатын қандай да бір қимылдар мен интонацияларды қалай орындағанын көшіреді.

Кейін сөздер, ән мәтіндері пайда болады. Әндердің көптеген сөздері балалардың белсенді сөздігіне жылдам өтіп, ойындар, құрдастарымен әңгімелесу кезінде естіледі.

Баланың сөйлеуін дамытуда фонематикалық қабылдауды дамыту маңызды рөл атқарады, бұған бесік әндері ықпал етеді. Халықтың пікірінше, олар «балалық серігі». Бесіктердің грамматикалық әртүрлілігі сөйлеудің грамматикалық құрылымын меңгеруге ықпал етеді:

- дауыспен дауысты дыбыстарды орындау,
  - баяу қарқын,
  - қайталанатын фонемалардың, дыбыс қосылыстарының, дыбысты бейнелеудің болуы
- Бесік әндері қоршаған орта туралы, ең алдымен адамдардың тәжірибесіне жақын және өзінің сыртқы келбетімен, мысалы, «зайнык» тартатын заттар туралы кең ауқымды мәліметтерден тұратын балалардың сөздігін байытады.

Балаларға бір түпкі сөздерді үйрету арқылы осы әндерді пайдалануға болады, өйткені онда балаларға жақсы таныс бейнелер, мысалы, мысық бейнесі жасалады. Бұл жай ғана мысық емес, «мысық», «мысық», «мысық», «мысық».

Оның үстіне, бесікке қатысты жағымды эмоциялар бұл игеруді анағұрлым табысты және берік етеді.

Бесік әндері сөздерді, сөз тіркестерін есте сақтауға, сөздің лексикалық жағын игеруге мүмкіндік береді.

Балаларға арналған тақпақтар, қысқаштар, санауыштар, ақымақтар қамқорлық, мейірімділік, бақуатты болашаққа деген сенімділікті білдіре отырып, сыпайы сөз сияқты естіледі. Фольклордың шағын түріндегі балалар да осыны ұнатады.

- Шағылыстырғыштар мен санауыштар баланың сөйлеуін безендіреді және байытады, сөздік қорын кеңейтеді, қиялын дамытады.
- Естеліктер, ойындар - ересектердің баламен ойнауы (оның саусақтарымен, тұтқаларымен және т.б.).
- Шағылысу - табиғат құбылыстарына (күн, жел, жаңбыр, қар, аспан, ағаштарға) назар аудару.
- Санауыштар - ойындардағы рөлдерді әділ бөлуге қызмет ететін қысқа өлеңдер. Санау - балаларға адал ойын жүргізуге, ең алдымен жүргізушіні таңдауға көмектесетін фольклорлық жанр.
- Жұмбақтарды шешу талдауға, жалпылауға қабілеттілікті дамытады, өз бетінше қорытынды жасай білуді, қорытынды жасай білуді, заттың немесе құбылыстың неғұрлым тән, мәнерлі белгілерін анық ажырата білуді, заттардың бейнелерін жарқын және қысқаша бере білуді қалыптастырады.

Балалармен тәрбие жұмысында фольклордың нақты дамыту және оқыту функциялары бар басқа да шағын нысандарын пайдалануға болады:

- жылдам әңгімелер,
  - дұрыс, фонетикалық таза сөйлеуді қалыптастыру үшін пайдаланылатын таза сөздер;
- Фольклор халық даналығын берудің және балаларды олардың дамуының бастапқы кезеңінде тәрбиелеудің бірегей құралы болып табылады. Балалар шығармашылығы баланың, оның сөйлеуінің дамуының маңызды факторы болып табылатын еліктеуге негізделген. Біртіндеп сәбилердің орыс халық әдебиеті шығармаларын тереңірек қабылдауға ішкі дайындығы қалыптасады, сөздік қоры, ана тілін меңгеру қабілеті байып, кеңейеді.